नेपाली र भुजेल भाषाका व्याकरणिक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन

रूपा लिम्बू
क्याम्पस क्रमाङ्क र शैक्षिक वर्ष २१ (२०७३/२०७४)
त्रि. वि. दर्ता नं. ९-२-०००७-०१०५-२०१२
दोस्रो वर्षको परीक्षा क्रमाङ्क: २१८००३७ (२०७४)

स्नातकोत्तर तह,नेपाली शिक्षा (नेपा.शि. ५९८) पाठ्यांशका प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषाशिक्षा विभाग .
जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी
२०७७/२०२१

स्वयम् घोषणा

म शोधार्थी रूपा लिम्बूले **नेपाली र भुजेल भाषाका व्याकरणिक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन** शीर्षकमा यो शोधपत्र प्रतुत गरेकी छु। यस शोधपत्रमा मैले मौलिक कार्य गरेकी छु। यसमा मैले कुनै नक्कल गरेकी छैन। कतैबाट सन्दर्भ उद्धृत गरेकीमा तिनीहरूको यथास्थान मध्यसन्दर्भ दिएकी छु। यदि कहीं कतैबाट हुबहु नक्कल गरिएको पाइएमा जुनसुकै सजाय भोग्न तयार छु।

शोधार्थी

रूपा लिम्बू

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र सङ्काय
नेपाली भाषाशिक्षा विभाग
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी

शोध निर्देशकको सिफारिस

रूपा लिम्बूले मेरा निर्देशनमा रहेर स्नातकोत्तर तह नेपाली विषयको दसौं पत्रका पाठ्यभारका प्रयोजनका निम्ति **नेपाली र भुजेल भाषाका व्याकरणिक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन** शीर्षकमा यो शोधपत्र तयार गर्नुभएको हो । यस शोधकार्यबाट शोधार्थीको शोधकारिता सकरात्मक देखिएको हुनाले यसबाट म सन्तुष्ट भई मूल्याङ्कनका लागि जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी नेपाली भाषाशिक्षा विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

....
उपप्राध्यापक नवीनकुमार शर्मा
शोधनिर्देशक
जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी ।

मिति :

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र सङ्काय
नेपाली भाषाशिक्षा विभाग
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी सुनसरीको नेपाली भाषाशिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षकी छात्रा रूपा लिम्बुले नेपा. शि. ५९८ पाठ्यांशका प्रयोजनार्थ तयार गर्नुभएको **नेपाली र भुजेल भाषाका व्याकरणिक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्रलाई नेपाली भाषाशिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिका निम्ति स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. नाम र थर

अध्यक्ष : मदनराज बराल (विभागीय प्रमुख) ....

२. उपप्राध्यापक : मीनप्रसाद अधिकारीः (बाह्य परीक्षक) .

३. सदस्य : उपप्राध्यापक नवीनकुमार शर्मा (शोधनिर्देशक)

मितिः २०७८ । ।

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत **नेपाली र भुजेल भाषाका व्याकरणिक कोटिको अध्ययन** शीर्षकमा केन्द्रित यो शोध मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकायअन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको अध्ययन सम्पन्न गर्ने प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु नवीनकुमार शर्माका प्रत्यक्ष निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । शोधपत्रको शीर्षक चयनदेखि यसको सम्पूर्ण लेखन कार्य सम्पन्न गर्नुमा समेत आदरणीय गुरुको प्रत्यक्ष निर्देशन र सहयोगले अत्यन्तै महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ । यसका लागि उहाँप्रति विशेष कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यो शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा यसका लाीग आवश्यक सामग्री उपलब्ध गरई सहयोग गर्नुहुने भुजेल वक्ताहरू पृथिवी भुजेल, भावना भुजेललगायत मैले अध्ययन सुविधा लिएको जनता बहुमुखी क्याम्पस पुस्तकालयप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दै आभार प्रकट गर्दछु । यसै गरी कम्प्युटर टाइपिङ र सेटिङमा सहयोग गर्नुहुने निका मोक्तान दिदीलाई पनि विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यस शोधलेखनका क्रममा शोधकार्यलाई सम्पन्न गर्न आवश्यक सामाग्री उपलब्ध गराइदिनुहुने श्री मानबहादुर भुजेल, समाजसेवा समितिका केन्द्रीय उपाध्यक्ष राजकुमार भुजेल, भुजेल समाज सेवा समितिका केन्द्रीय सचिव तिर्सन घर्ती भुजेल, भुजेल समाज सेवा समिति सुनसरी जिल्ला सचिव सुरेन्द्र भुजेल, भुजेल संस्कार संस्कृति अध्ययन मञ्चका संयोजक तनहुँका स्थानीय सूचकज्यूहरूलाई हृदयदेखि नै विशेष धन्यवाद दिन्छु । साथै मलाई भुजेल समाजको केन्द्रसम्म पुग्न सम्पर्क नम्बर प्रदान गर्नुहुने भेषराज भुजेल दाजुलाई पनि धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु । त्यसै गरी स्थलगत सर्वेक्षणमा जाँदा हामीलाई आदरसत्कार गरी आफ्नो न्यानो मायाप्रेम दिनुहुने सम्पूर्ण आँदिमूल र देवघाटबासी भुजेल बन्धुहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त धन्यवाद दिदै प्रस्तुत शोधपत्र मूल्याङ्कनका लागि जनता बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषाशिक्षा विभागमा पेस गर्दछु ।

शोधार्थी

रूपा लिम्बू

नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम

शोधसार

प्रस्तुत शोध **नेपाली र भुजेल भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको व्यतिरेकी अध्ययन**मा केन्द्रित छ । यस क्रममा पहिला अध्यायमा शोधको परिचय दिइएको छ । यस सन्दर्भका अध्ययनको परिचयसहित भुजेल भाषाका व्याकरणिक कोटि के कस्ता छन् र नेपालीसँग केकसरी व्यतिरेकी छन् भन्ने समस्यालाई लिइएको छ । त्यसअनुसार ती समस्याहरूका समाधानलाई उद्देश्य बनाइएको छ । यस क्रममा सामग्री सङ्कलनका लागि प्रश्नावलीको प्रयोग गरिएको छ भने तुलनात्मक विधिमा विश्लेषण गरिएको छ ।

दोस्रो अध्यायमा पूर्वकार्यको समीक्षासहित सैद्धान्तिक अवधारणा प्रस्तुत गरिएको छ । यसै अध्यायमा व्यतिरेकी विश्लेषणको परिचय पनि दिइएको छ । तेस्रा अध्यायमा अध्ययनको विधि र प्रक्रियाको उल्लेख गरिएको छ । यो अध्ययन भुजेल वक्ताहरूको मौलिक स्थल मानिएका वन्दीपुरका मातृभाषीहरूबाट प्रश्नावली भराई सामग्रगीको सङ्कलन गरिएको छ भने तुलनात्मक विधिमा विश्लेषण गरिएको छ ।

चौथा अध्यायमा भुजेलको जातिभाषिक परिचय दिइएको छ । भुजेलहरू भोटचिनिया परिवारका वक्ता हुन् । यिनीहरूका भाषा र चेपाङ भाषाका बीच केही समानता पाइन्छ । यसको कारण भौगोलिक निकटता हो । पाँचौं अध्यायमा नेपाली र भुजेल भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूमा व्यतिरेक देखाइएको छ । यस सन्दर्भमा नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापदका व्यकरणिक कोटिहरूको अध्ययन गरिएको छ । नेपाली नाममा लिङ्गभेद हुन्छ तर भुजेल नाममा शब्दका तहमा मात्र लिङ्गभेद पाइन्छ । यस भाषामा व्याकरणिक लिङ्गभेद देखिँदैन । नेपालीमा एकवचन र बहुवचन दुईवटामाध छन् तर भुजेल भाषामा एकवचन, द्विवचन र बहुवचन गरी तीनवटा वचन छन् । नेपालीमा भएका आदरार्थीहरू भुजेल भाषामा छैनन् । यस भाषामा मानवीय कोटिकर मात्र छन् । मानवेतरका लागि नेपालीबाट आगन्तुक शब्दको प्रयोग गरिन्छ । यस भाषामा नेपालीमा नभएका सहार्थक, दिशार्थक र अन्तरबोधक कारकहरू पनि छन् । भुजेल भाषामा सम्बन्धी सर्वनामहरू छैनन् । तिनीहरूको काम प्रश्नवाचक सर्वनामले नै गर्दछन् । यस भाषामा मुक्त र बद्ध सर्वनामहरू पाइएका छन् जुन नेपालीमा छैनन् । दर्शक सर्वनाम पनि सामान्य र सुदूर गरी दुई किसिमका छन् । नेपालीमा यस्तो भेद छैन । यसै गरी क्रियापदमा पनि भूत कालमा सामान्य र दूरवर्ती भेद छन् । यस्तो भेद नेपालीमा छैन ।

विषयसूची

अध्याय एक :
अध्ययनको परिचय

पृष्ठभूमि	१
समस्या कथन	२
अध्ययनको उद्देश्यहरु	३
अध्ययनको औचित्य	३
अध्ययनको परिसीमा	४
पारिभाषिक शब्द	४
शोधपत्रको रूपरेखा	४

अध्याय दुई :
पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

पूर्वकार्यको समीक्षा	५
पुस्तक समीक्षा	५
शोध प्रतिवेदनको समीक्षा	५
पूर्वकार्यको उपयोगिता र कार्यान्वयन	८
व्यतिरेकी विश्लेषण	९
व्याकरणिक कोटि	११

अध्याय तीन :
अध्ययनको विधि र प्रक्रिया

अध्ययनको संरचना	१३
नमुना/जनसंख्या	१३
नमुना छनोट	१४
तथ्याङ्कको विश्लेषण	१४
उपकरणको निर्माण	१४
उपकरणको परीक्षण	१४
तथ्याङ्क संकलनको विधि	१४
तथ्याङ्क विश्लेषण	१४

अध्याय चार :

भुजेलको जातिभाषिक परिचय

जातीय परिचय	१६

नामकरण	१६
भुजेल जातिका थर र उपथर	१९
बसोवास	२८
प्रमुख थरहरू	२८
जनसंख्या	२८
भाषिक परिचय	२९
सामान्य परिचय	२९
वक्तासंख्या	३१
नेपालका भाषापरिवार र भुजेल भाषा	३१
भाषिक विशेषताहरू	३२
लिपि र वर्णमाला	३३
भाषिकाहरू	३३
निष्कर्ष	३३
अध्याय पाँच :	
नेपाली र भुजेलका व्याकरणिक कोटिहरुमा व्यतिरेक	
विषय प्रवेश	३६
नामिक व्याकरणिक कोटिहरू	३६
नामका व्याकरणिक कोटिहरूमा व्यतिरेक	३६
लिङ्ग	३६
वचन	३७
आदर	३७-३८
कोटिकर	३८
कारक विभक्ति	३९
निरपेक्ष कारक	३९
साधक कर्तृक कारक	३९
करण कारक	४०
सम्प्रदान कारक	४०
अपादान कारक	४०-४१
सम्बन्ध कारक	४१
सहार्थक कारक	४१

अधिकरण कारक	४२
दिशार्थक कारक	४२
अन्तरबोधक कारक	४२
सादृश्यबोधक कारक	४२
सर्वनामकाका व्याकरणिक कोटिहरूमा व्यतिरेक	४३
पुरुषवाचक सर्वनाम	४३
मुक्त सर्वनाम	४३
बद्ध सर्वनाम	४४
दर्शक सर्वनाम	४४
निकटवर्ती	४४
दूरवर्ती	४४
सुदूरवर्ती	४५
प्रश्नवाचक सर्वनाम	४५
आत्मवाचक सर्वनाम	४५
पारस्परिक सर्वनाम	४५
विशेषणका व्याकरणणिक कोटिहरू	४६
क्रियापदका व्याकरणणिक कोटिहरू	४६
काल	४६
अभूत काल	४६
भूत काल	४७
पक्ष	४७
पूर्ण पक्ष	४७
अपूर्ण पक्ष	४७
अभ्यस्त पक्ष	४८
भाव	४८
सामान्य भाव	४८
आज्ञार्थक भाव	४९
इच्छार्थक भाव	४९
संकेतार्थक भाव	४९
संभावनार्थक भाव	४९

निश्चिततार्थक भाव ५०
निष्कर्ष ५०
अध्याय-६
सारांश ५२
सुझाव ५३
उपयोगिता ५४
    नीतिगत तह ५४
    कार्यन्वयन तह ५५
आगामी अनुसन्धानका लागि सम्भावित शीर्षकहरू ५५
सन्दर्भसूची ५६

तालिका विषयसूची

तालिका विवरण	पेज नं.
तालिका सूची : झर्रा र घर्ती भुजेलका थरहरू	१
तालिका सूची : भुजेलको जिल्लागत पहिचान	२
तालिका सूची : व्यतिरेकी विश्लेषणको रूपरेखा	१५
तालिका सूची : भुजेल भाषाका भाषिकाहरू	३३
तालिका सूची : नेपाली र भुजेल भाषाका कारकको तुलनात्मक सूची	४३
तालिका सूची : पुरुषवाचक मुक्त सर्वनामहरू	४४
तालिका सूची : बद्ध सर्वनामहरू	४४
तालिका सूची : आत्मवाचक सर्वनामहरू	४५
तालिका सूची : नेपाली र भुजेल भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूमा व्यतिरेक	५१
आरेख : भोटबर्मेली परिवारमा भुजेल भाषाको स्थान	३२
परिशिष्ट : विक्रम संवत् २०६८को भाषिक तथ्याङ्का भुजेल	५७
परिशिष्ट : नेपाली र भुजेल भाषाका अध्ययनका लागि प्रश्नावली	५९